

Geloofsbel een journa

Behalve in het maatschappelijk debat kom je ook in kranten en populairwetenschappelijke tijdschriften weinig geografen tegen. Waarom doen geografen zo weinig aan de popularisering van hun vak? Henk Donkers, voormalig medewerker van *NRC Handelsblad* en ex-hoofdredacteur van *Geografie*, houdt zijn ervaringen tegen het licht en betoont zich een overtuigd journalistiek geograaf.

Deze cartoon werd afgebeeld in het artikel 'Scoringskansen voor planografen' dat Henk Donkers schreef in *Geografie* september 2007.

ijdenis van listiek geograaf

In de media komen veel geografische onderwerpen aan de orde. Bij de behandeling en duiding ervan maken ze echter weinig gebruik van geografische deskundigen. Die mengen zich zelf ook weinig in het maatschappelijk debat. Dat is jammer want daarmee zouden ze het maatschappelijk nut van het vak kunnen bewijzen, het bestaansrecht ervan kunnen rechtvaardigen en de status ervan kunnen verhogen, wat weer goed is voor het zelfvertrouwen van de beoefenaren. Wanneer we als geografen maatschappelijk onvoldoende zichtbaar zijn, kiezen minder scholieren aardrijkskunde in hun pakket en gaan minder jongeren geografie studeren. Volgers krijg je pas als je bekend bent en mee voorop loopt.

In een eerder artikel in *Geografie* ('Scoringkansen voor planografen', september 2007) ben ik ingegaan op de oorzaken en heb ik enkele ideeën geopperd om daar wat aan te doen. Nederlandse geografen zijn mijns inziens te eenzijdig gefixeerd op het schrijven van artikelen in Engelstalige wetenschappelijke tijdschriften en

die worden weinig gelezen, zowel in Nederland als daarbuiten. Ze schrijven niet om gelezen te worden, maar om punten te verzamelen (wat een omkering is van het communicatieprincipe 'schrijven doe je niet voor jezelf maar voor anderen'). Alleen Engelstalige tijdschriftartikelen leveren punten op; hoe hoger de impactfactor des te meer.

Verderfelijk beoordelingssysteem

Dit verderfelijke beoordelingssysteem maakt het onaantrekkelijk om Nederlandstalige artikelen of boeken te schrijven. Het verzet van de Groningse hoogleraar psychologie Trudy Dehue tegen het idee van 'alle boeken de wetenschap uit; om te beginnen die in het Nederlands' (*Academische Boekengids*, oktober 2000) is me uit het hart gegrepen. Toch is er, tegen de stroom in, het laatste decennium een hausse ontstaan in Nederlandstalige psychologische artikelen, tijdschriften en boeken voor een breed publiek – waarbij sommige psychologen overigens dolgedraaid zijn.

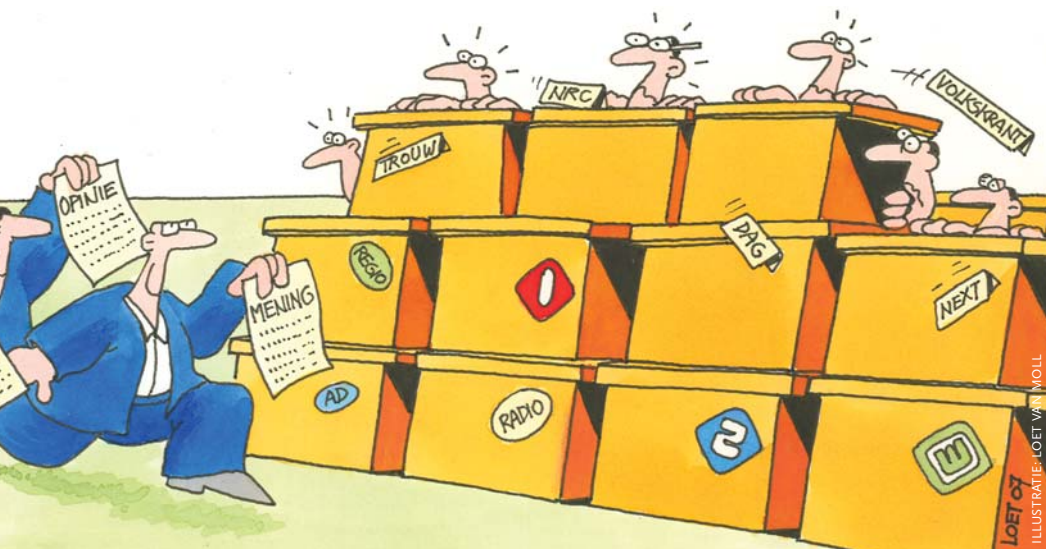
Waarom populariseren geografen hun vak niet? Waarom communiceren zij, buiten het blikveld van Nederlandse vakgenoten, vooral met het buitenland? Waarom nemen de geografie-opleidingen, de visitatie/accreditatiecommissies en het KNAG geen stelling tegen het door de VSNU verkozen beoordelingssysteem? De accreditatie-ronde die voor 2013 op de planning staat – al het universitaire onderwijs en onderzoek in de sociale geografie wordt beoordeeld door een visitatie-commissie – is daarvoor een uitstekend moment.

In 2007 stelde ik voor dat het KNAG een prijs zou instellen voor geografen die het vakgebied goed over het voetlicht gebracht hebben bij een breed publiek. Het KNAG-lustrum van dit jaar is daar een mooie gelegenheid voor. Ik nomineer hierbij fysisch geograaf Salomon Kroonenberg voor zijn boeken *De menselijke maat* (2009) en *Waarom de hel naar zwavel stinkt* (2011), zijn in *Stop de continenten!* (1996) gebundelde columns, zijn op zes cd's verschenen hoorcolleges *Aarde en klimaat* (2009) en artikelen over de Kaspische Zee, de Wolga-canyon en 'De aarde in rood, groen en wit' die tot de beste behoren tijdens mijn hoofdredacteurschap van *Geografie*.

Anders opgeleiden

Veel geografen houden zich als leraar, voorlichter, tekstschrijver, communicatieadviseur of museummedewerker bezig met de overdracht van geografische informatie, maar in de journalistiek kom je ze weinig tegen. Het zijn vooral anders opgeleiden die in kranten en weekbladen artikelen schrijven over geografische onderwerpen en daarnaast ook boeken voor een algemeen publiek. Actuele voorbeelden zijn Tijs van den Boomen (in Eindhoven opgeleid als bedrijfskundige) en Tracy Metz (haalde in Amerika een bachelor Spaans en Frans). Een uitzondering is Edwin Koopman, Latijns Amerika-correspondent voor *Trouw*, *Elsevier*, VPRO en NOS en schrijver van algemene boeken over Cuba en Venezuela. Hij studeerde in de jaren 80 ontwikkelingsgeografie en heeft een vaste plek verworven in de media. Nico Kussendrager ging hem voor. Er zijn er nog meer actief, maar ze zijn niet herkenbaar als geograaf, of hun opleiding blijkt niet uit hun onderwerpkeuzen.

Zelf ben ik 22 jaar freelance vaste medewerker van *NRC Handelsblad* geweest, schreef ik journalistieke artikelen voor vakbladen (*Tijdschrift voor de Leefomgeving*, *Geografie*) en boeken voor een algemeen publiek (*De witte olie*, *Verdwenen*

Het paginagrote artikel over 'diarreedrank' in *NRC-Handelsblad*, 2 januari 1986, leverde een stroom reacties op.

Nederland, Journalistiek schrijven voor krant en vakblad, bijdragen aan publiksatlassen), ben ik hoofdredacteur van *Geografie* geweest en geef ik sinds 1986 postdoccurssussen wetenschapsjournalistiek in Nijmegen. Alleen de laatste twee activiteiten waren overigens onderdeel van mijn baan aan de Radboud Universiteit. Vanuit mijn journalistieke ervaringen is dit verhaal geschreven.

Diarreedrank

Hoe kom je bij een krant terecht, in mijn geval *NRC Handelsblad*? Gewoon, door een goed artikel te schrijven. Mijn eerste artikel voor de NRC ging over diarreedrank en was een schot in de roos. De wetenschapsbijlage van 2 januari 1986 opende er groot mee: 'De diarreedrank. Het grootste medische succes sinds de uitvinding van de antibiotica'. Dat was niet uit de lucht gegrepen, want het medische toptijdschrift *The Lancet* had de vinding als zodanig betiteld. De voorpagina van de dagkrant besteedde er aandacht aan in een bericht van vijf kolommen en de dag erna belde *Newsweek* op voor alle ins en outs. De destijds invloedrijke columnist J.A.A. van Doorn wijdde er zijn wekelijkse column aan en (kritische) studenten medicijnen belden en schreven me voor meer informatie (e-mail bestond nog niet). Ze hielden zich bezig met basisgezondheidszorg in ontwikkelingslanden en hoewel ze klaarstonden om naar Kenia te vertrekken voor een diarreebestrijdingsprogramma hadden ze in hun opleiding nog nooit van diarreedrank gehoord. Ik werd behoorlijk overrompeld door al deze reacties. Later is me dat nog een aantal keren overkomen. Bijvoorbeeld toen prins Claus in zijn openingstoespraak op een groot congres van de Stichting Biowetenschappen en Maatschappij uitgebreid citeerde uit mijn NRC-artikel 'De slachtoffers van de biotechnologie', de *Staatscourant* zijn toespraak integraal afdruckte, waarop Kamerleden weer reageerden, wat uiteindelijk resulteerde in het speerpunt biotechnologie in het ontwikkelingsbeleid. Op artikelen die ik tot dan toe geschreven had, kreeg ik zelden reacties. Met artikelen in een krant als *NRC Handelsblad* was dat duidelijk anders. Regelmatig pikten ook radio en tv ze op en werd ik uitgenodigd voor programma's. Vooral over water (conflicten), een onderwerp waarop ik uitsluitend door mijn journalistieke artikelen deskundig werd geacht. Hét criterium voor de media is dat je er duidelijk en toegankelijk over kunt schrijven en praten. Later is ook uit onderzoek van bijvoorbeeld

Jaap Willems, emeritus hoogleraar wetenschapscommunicatie aan de Vrije Universiteit, gebleken dat veel wetenschappers belangrijke informatie uit kranten halen. Toen de *New York Times* met zijn fantastische wetenschapsbijlage door een staking drie weken niet verscheen, werden de artikelen die toen verschenen in wetenschappelijke toptijdschriften als *Nature*, *Science* en *The Lancet*, significant minder geciteerd om de simpele reden dat de NYT er niet over geschreven had en wetenschappers er daardoor in wetenschappelijke publicaties geen kennis van genomen hadden.

Grappig

Het grappige van de aandacht die mijn NRC-artikel over diarreedrank kreeg, was dat de inhoud ervan allang gesneden koek was voor de leerlingen van een tweede klas vmbo in Arnhem. In opdracht van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) had ik namelijk een experimentele lessen-serie ontwikkeld over gezondheidsproblemen in de Derde Wereld: *Gezondheid, recht of voorrecht?* Daarvoor kozen we een gezondheidsprobleem waarmee elke leerling ervaring heeft: diarree. Voor (kleine) kinderen kan dat een levensbedreigende ziekte zijn vanwege de kans op uitdroging. Bij erge diarree kan een kind binnen één dag overlijden. In Nederland beland je in het ziekenhuis waar je aan een infuus gelegd wordt; in de Derde

Wereld kan dat niet vanwege het gebrek aan ziekenhuizen en hygiënische omstandigheden. Voor die omstandigheden hadden basisgezondheidsartsen een nieuw middelje ontwikkeld, een eenvoudig mengsel van water, zout en suiker dat moeders hun kinderen met een theelepeltje konden toedienen. Cruciaal was de verhouding tussen water, zout en suiker. Die kwam erg precies. Te veel zout of suiker verergert de diarree. Er waren allerlei simpele, maar inventieve, lokaal aangepaste technieken en adviezen ontwikkeld – onder andere vervat in een lied op de melodie van 'Twinkle, twinkle little star' (Kortjakje) dat vrouwen samen in de velden konden zingen – om de verhouding precies goed te krijgen. Met die technieken gingen de leerlingen aan de slag; de resultaten presenteerden ze op de afsluitende projectdag waar ze ook 'het diarreedrank' zongen. De medische benaming voor het anti-diarreemiddel was 'orale rehydratietherapie'; de leerlingen kenden het als 'diarreedrank' en wisten precies hoe ze het zelf konden maken.

Toen er vlak voor Kerst 1985 in de NRC een bericht stond waarin Unicef verkondigde dat er jaarlijks vijf miljoen levens van kinderen gered konden worden door de toepassing van 'orale rehydratietherapie' zag ik een 'scoringskans' en schreef ik voor de wetenschapsbijlage van het NRC hierover het eerdergenoemde artikel. Wat de vmbo-leerlingen van een Arnhemse school allang wisten, bleek groot nieuws te zijn voor de NRC en vele anderen, zelfs geneeskundestudenten.

De chef van de wetenschapsredactie vroeg me daarop of ik niet vaker wat wilde schrijven. Daar zei ik geen nee tegen; enkele artikelen later was ik 'vaste medewerker'. De journalistiek sprak me als fervent krantenlezer en nieuwsjunk wel

aan. Ik was afgestudeerd in de educatieve geografie, had zes jaar als aardrijkskundeleraar voor de klas gestaan, maakte veel lesmateriaal zelf en was op de universiteit beland voor een (tijdelijke) baan in de schoolnabije, praktijkgerichte leerplanontwikkeling. Samen met scholen lesmateriaal ontwikkelen vond ik leuk evenals het schrijven van artikelen, bijvoorbeeld voor het *Geografisch Tijdschrift* en *De Nieuwe Geografenkrant*. Om me daar verder in de bekwaam volgde ik twee cursussen wetenschapsjournalistiek.

Transformatie van informatie

Lesgeven, educatief materiaal ontwikkelen, (wetenschaps)journalistiek: ze liggen in elkaars verlengde en hebben gemeen dat ze (wetenschappelijke) informatie verantwoord vertalen voor specifieke doelgroepen. Dat kunnen scholieren zijn, lezers van een vakblad als *Geografie* of lezers van kranten en publikstijdschriften. Informatie zoeken en halen waar die beschikbaar is en brengen naar plekken waar er belangstelling voor is. En dat in voor de doelgroep aansprekende, toegankelijke en overtuigende verhalen.

'Journalisten', zo heeft Henk Hofland, de *eminence grise* van de Nederlandse journalistiek eens gezegd, 'zijn gemankeerde wetenschappers en schrijvers. Ze hebben niet genoeg talent voor een volwassen roman en te weinig doorzettingsvermogen voor een proefschrift.' In die uitspraak herken ik me wel. Als wetenschappelijk opgeleid geograaf wil ik verantwoorde uitspraken doen over de werkelijkheid, maar voor echt diepgaand wetenschappelijk onderzoek ben ik te ongeduldig. Eind jaren 80 schreef ik mijn eerste artikelen over internationale waterconflicten voor de NRC en *Onze Wereld*. Er volgden er nog vele. Ik vond op een gegeven moment dat ik in die artikelen te weinig kwijt kon, vroeg subsidie aan bij het Fonds voor Bijzondere Journalistieke Projecten, ging voor journalistiek onderzoek naar Egypte, Israël en de Palestijnse gebieden en schreef *De witte olie. Water, vrede en duurzame ontwikkeling in het Midden-Oosten* (1994). Op aanraden van prof. Jan Kleinpenning heb er nog over nagedacht of ik dit boek met wat meer theorie en empirie tot een proefschrift zou uitbouwen, maar zag daarvan af omdat ik tot de conclusie kwam dat al dat extra werk niet tot een wezenlijk ander verhaal zou leiden. Achteraf denk ik soms dat ik me die offerende destijds wél had moeten getroosten, want dan had ik wellicht op de universiteit aanspraak kunnen maken op onderzoekstijd en me weten-

schappelijk in waterconflicten kunnen specialiseren. Maar dan had ik weer moeten schrijven voor die vermaledijde internationale toptijdschriften. De fixatie van Nederlandse academici daarop vind ik een slechte ontwikkeling en eigenlijk te gek voor woorden. Ik vind dat wetenschappers ook beloofd zouden moeten worden voor 'maatschappelijk publiceren' en ik pleit ook voor het behoud van het Nederlands als academische taal.

Journalistieke geografie

Eigenlijk ben ik een overtuigd beoefenaar van het niet bestaande genre der journalistieke geografie. Net als een wetenschappelijk geograaf probeer ik voorstellingen van de werkelijkheid te construeren, daarover in het openbaar uitspraken te doen en die te onderbouwen met bewijsmateriaal. Net als een wetenschapper moet ook een journalist zijn onderwerp goed afbakenen, de juiste vragen stellen, informatie verzamelen en analyseren, conclusies trekken en daarover publiceren. Alleen in de manier waarop hij dat doet, zijn er verschillen. Een journalistiek geograaf laat maatschappelijke relevantie en nieuwswaarde veel zwaarder wegen dan wetenschappelijke relevantie, is veel minder theoriegericht, gebruikt meer secundaire bronnen en interviews, analyseert zijn materiaal minder systematisch en publiceert daarover in een andere vorm en voor een ander publiek. Joop van den Berg, emeritus hoogleraar parlementaire geschiedenis in Leiden en voormalig journalist, stelt: 'De scheiding tussen journalistiek en wetenschap is onzin. Het enige verschil is dat wetenschappers meer tijd hebben.' Dat gaat me te ver, maar het geeft wel weer dat de verschillen minder groot zijn dan vaak wordt voorgesteld.

Mensen op de universiteit diskwalificeren een artikel nog wel eens als 'journalistiek geschreven'; ik gebruik het liever als een compliment in de zin van begrijpelijk, toegankelijk, aantrekkelijk en actueel. 'Een goede journalist is een academicus en een goede academicus een journalist', aldus de Canadese historicus en publicist Michael Ingatieff. Helemaal mee eens. Journalisten behoren te werken vanuit een kritische, academische

instelling. En academici moeten in staat zijn zaken aan een breed publiek uit te leggen. Nederlandse academisch geografen zouden wat meer uit hun ivoren torens moeten komen, 'onder hun kaasstolp vandaan' (Joop van den Berg) en zich meer naar buiten en minder naar binnen moeten richten.

Veranderend medialandschap

Na jarenlang veel voor de NRC geschreven te hebben, vroeg het KNAG me om hoofdredacteur te worden van *Geografie* en het blad te moderniseren. Ik heb toen samen met de redactie een nieuwe, meer journalistieke formule voor het blad ontwikkeld en die bijna vijf jaar lang proberen te concretiseren. Daarna heb ik nauwelijks nog iets voor het NRC geschreven. Chefs van katernen waarvoor ik eerder schreef en die mijn artikelen apprecieerden, waren vertrokken. Artikelen die ik schreef bleven zonder opgaaf van redenen te lang op de plank liggen of werden uiteindelijk niet geplaatst. De krant moest bezuinigen, eigen redacteuren moesten meer schrijven, er was meer concurrentie van jonge freelance wetenschapsjournalisten die 'van de pen moesten leven', de krant verjongde en veranderde qua formule helemaal na het aantreden van een nieuwe hoofdredacteur. Kortom, de krant en ik pasten niet meer zo bij elkaar, en ik hoefde ook niet meer zo nodig. Daarnaast verdween er een aantal populairwetenschappelijke tijdschriften waar ik vroeger veel voor schreef zoals het *Tijdschrift voor de Leefomgeving* met een oplage van 13.000.

Populairwetenschappelijk schrijven over geografische onderwerpen boeit me nog steeds en ik doe dat naast mijn onderwijsbaan op de universiteit en postdoccursussen wetenschapsjournalistiek nog steeds. Niet voor een dagblad, maar voor bladen als *Geografie* en – ook heel leuk en zinvol – de *wijkkrant*. Of in de vorm van (bijdragen aan) populairwetenschappelijke boeken en *Bosatlassen*. •

Henk Donkers (1952) studeerde sociale geografie in Nijmegen en was daarna zes jaar docent aardrijkskunde. Sinds 1979 werkte hij op de Radboud Universiteit Nijmegen bij verschillende faculteiten (Aardrijkskunde & Prehistorie, Sociale Wetenschappen, Letteren en Beleids/Managementwetenschappen). Daarnaast was hij freelance journalist, vaste medewerker voor onder andere *NRC Handelsblad* en hoofdredacteur van *Geografie*. Hij schreef boeken over water, journalistiek en veranderend Nederland, en werkte mee aan diverse *Bosatlassen*.

'Een goede journalist is een academicus en een goede academicus een journalist'